ються стійкі естетичні смаки, моральні цінності, виховується культура поведінки. Отже, їх використання в процесі підвищення рівня духовності старшокласників має надзвичайно велике, а іноді й вирішальне значення.

Найефективнішими в процесі формування естетичної культури старшокласників засобами української народної педагогіки є такі методи та прийоми: спостереження над естетичними можливостями мови, фольклорних традицій, звичаїв, обрядів, свят, лінгвістичний аналіз фольклорних текстів, естетичний коментар виражальних засобів мови, проведення народознавчих свят, збирання перлин фольклорної творчості [3].

Диференційований підхід до системи практичних завдань та вправ передбачає розширення знань старшокласників про народні свята, звичаї, обряди, фольклор, рідну мову, її виражальні можливості, формує стійкі естетичні смаки, ідеали, викликаючи естетичні переживання, спонукає до власної творчості, підвищує духовний та розумовий розвиток учнів, впливаючи на формування їх світогляду та поведінку.

У процесі дослідження було визначено чотири рівні сформованості естетичної культури старшокласників, що має теоретико-практичне значення і дає змогу зробити навчально-виховний процес керованим.

Дослідження виявило таку закономірність: формування естетичної культури старшокласників у процесі підвищення рівня духовності буде ефективнішим, якщо здійснюватиметься засобами української народної педагогіки, викликаючи естетичні переживання, роздуми; побут за цих умов може набувати художньо-естетичного забарвлення.

Отож, як бачимо, можливості для підвищення рівня духовності старшокласників в процесі естетичного виховання безмежні. Але результативність багато в чому залежить від того, якими засобами, методами та прийомами воно здійснюватиметься. А тому однією з концептуальних основ нового педагогічного підходу, на нашу думку, має стати українська народна педагогіка.

ЛІТЕРАТУРА

1 .Дорошенко О.А. Із джерел народної педагогіки.// Радянська школа. - № 11.- 1990.
2. Руденко Л.А. Естетичне виховання учнів засобами слова.// Початкова школа. - 1996.- № 3,- с.25-27.
3. Стельмахович В.Г. Виховний ідеал української народної педагогіки.// Початкова школа. - 1994.- N2 2.

The article deals with the problem of the usage of ethnopedagogical components to form high level of eithetic culture at high school.

ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ В ТВОРЧОСТІ ІВАНА СТЕШЕНКА

Сойко І.М.
кандидат педагогічних наук, доцент.

Міжнародний університет «Рівненський економіко-гуманітарний інститут» імені академіка Степана Дем 'янчука

Становлення національної культури в Україні неможливе без відродження ідеї національної школи. Це підтверджує історія світової педагогічної думки. Важливе місце посідає у ній педагогічна спадщина І.М.Стешенка. Досліджуючи систему педагогічних ідей І.М.Стешенка, теоретичні основи його освітньої діяльності, можливо обґрунтувати актуальність використання етнічної педагогіки в освітній діяльності, що дозволить наповнити її національним змістом та виховними традиціями гуманістичного характеру.

Учений залишив глибокий слід подвижницької діяльності на терені вітчизняної науки, зокрема, українознавства і педагогіки. Про це яскраво свідчить бібліографія його наукових праць.

Сподвижників І.М.Стешенка дивували широта його наукових, духовних і громадських інтересів. Вболіваючи за долю рідного народу і беручи активну участь у його визвольних змаганнях, будівництві національної державності, вчений був глибоко переконаний у тому, що першочерговим обов'язком кожного українського інтелігента-патріо-

та і громадянина є підвищення культурного рівня свого народу, невтомна турбота про його духовне відродження. Він ставив важливі завдання розвитку освіти, виховання, науки, культури рідного народу, підготовки його до усвідомлення своєї великої історичної місії - побудови власної незалежної держави.

Багатьма своїми творами, невсипущою просвітницькою і громадсько-політичною діяльністю І.М. Стешенко пробуджував національні почуття українців. Він виявляв і обґрунтовував ефективні способи формування у підростаючого покоління національної свідомості і самосвідомості, гордості та гідності, глибокого патріотизму і стійкої громадянської позиції, готовності продовжувати волелюбні традиції дідів і прадідів, здатність будувати Українську державу.

Подиву гідні наукова працездатність, просвітницька і педагогічна діяльність І.Стешенка в роки Української революції 1917-1918рр. Він закладав наукові основи відродження й становлення національної системи освіти і виховання, брав найактивнішу участь у розбудові української школи.

Наукові, науково-популярні, публіцистичні та художні твори І.Стешенка виходять друком не тільки в нашій країні, але в багатьох країнах світу з початку XX сторіччя. На теренах нашої країни свою першу книжку: переклад з латини «Метаморфоз» Овідія Назона, в часописах - Франсуа Коппе і Беранже з французької, Стояна з болгарської, видає в Львові у двадцятирічному віці! Береться перекладати «Орлеанську діву» Шіллера, цікавиться історією, у 1896 році в Львові виходить друком його драма «Мазепа».

На час закінчення університету Іван Стешенко володів французькою, німецькою, іспанською, італійською, кількома слов'янськими мовами такою мірою, що залюбки перекладав із них. На ці роки припадає і зацікавлення Стешенка постаттю Івана Котляревського. Молодий філолог старанно вивчає все дотичне до «Енеїди» І.Котляревського, історію створення, стиль, художню тканину поеми, її складне історичне підґрунтя. Внаслідок цієї копіткої праці з'являються статті, книжки: «Поезія Котляревського» /1898р./ , «Котляревський і Осипов, їхні стосунки» /1898р./, «І.П.Котляревський» /1901/, «Найдавніший список «Наталки-Полтавки» І.Котляревського /1820 року/» /1901/, Іван Петрович Котляревський, автор української «Енеїди» /1902/. Як бачимо, список поважний.

Літературна громадськість визнала Стешенка провідним котляревськознавцем, і саме йому доручено прочитати реферат «Про художньо-літературне значення творів Котляревського і його заслуги» на відкритті пам'ятника великому полтавцю 1903 року. Крім того, саме Іванові Стешенку належить критично відредаговане видання творів Котляревського: 1898 року - «Енеїди», 1903 «Наталки-Полтавки». Аналізуючи історію створення української «Енеїди», літературний критик зазначає, що поема Вергілія мала великий вплив на всю європейську літературу, зокрема на Данте і його «Божественну комедію».

Молодому поетові Стешенку/ а почав Іван віршувати в гімназії/ був до вподоби псевдонім Іван Сердешний, та незабаром він поверне власне прізвище на палітурки книжок «Хуторні сонети» /1899/ та «Степові мотиви» /1901/.

Вірш Івана Сердешного «Цвітка на могилу Шевченка» - це освідчення в любові до України і пророка українського народу. Згодом ця любов приведе Стешенка до лав нечисленних тоді шевченкознавців.

Усе своє життя Стешенко покладе на те, щоб рідне слово, звучало розкуто, природно, в повсякденному вжитку не тільки в селах, а й у містах. Протягом 1905 року він друкує низку статей із мовного і національного питання. З приводу пропозиції полтавської міської управи про викладання українською мовою в новій школі імені Котляревського Іван Стешенко писатиме в статті «Про українську національну школу»: така ситуація, коли корінне населення не має своєї національної школи, і не тільки нижчої, а й середньої та вищої, ненормальна. Стешенко переконує в необхідності не лише українських, а й польських, єврейських та шкіл інших народностей в Україні [4].

Він продовжує наполегливо доводити і відстоювати право української мови. «Чому треба навчатися мові близькій, але чужій, та не вчити своєї рідної? Близькість не є тождество. Подібна підміна мов - то сурогат і фальсифікація» [5.25]. Насправді ж, висловлюю-

чись термінологією комітету, малоруське наріччя таке далеке від великоруського і в граматичному, і в лексичному відношенні, що повинне вважатися самостійним слов'янським, а не спеціально російським наріччям.

Як приклад далекогляднішого і виваженого ставлення до української мови Стешенко наводить Австрію, де працюють державні українські народні школи і державні гімназії, існують українські кафедри в двох університетах. Автор докоряє Комітетові міністрів Російської імперії в політичній короткозорості. В холмській Русі пріоритет більш свідомого й освіченого польського населення призведе до колонізації укращців, якщо не відкрити там української школи та не зробити виборним духівництво, підкреслює І.М. Стешенко. Ще в одній праці «Українофіли» Іван Стешенко пише, що «українофіли» - застаріле поняття щодо свідомих українців. Українофілом можна називати неукраїнця, який любить українську культуру, мову тощо. Свідомого ж українця треба на думку автора назвати українським патріотом [3].

Іван Стешенко разом з однодумцями видавав гостросатиричні журнали «Шершень» і «Гедзь», які відігравали значну роль у визначенні і вирішенні актуальних соціально-політичних проблем. Ще одну велику працю «Проби біографії й оцінки діяльності П.Куліша» Іван Стешенко присвятив іншому зачинателю української історичної белетристики, вийшовши при цьому за межі Кулішевої «Чорної ради», бо ж, звісно, обшири зацікавлень нашого просвітника були безмежні.

Особливу вагу має найбільша дослідницька праця Івана Стешенка «Історія української драми», яку друкував журнал «Україна» впродовж 1907 року. На ній варто зупинитися докладніше, Стешенко починає з давніх-давен. Релігійна міфологія і вміння наслідувати утворили релігійну драму. З другого боку - хороводна пісня, танець, обряд вшанування тої чи іншої пори року або весільний обхід - все набувало драматичних форм, всюди виникав розподіл ролей. Елементарним типом діалогу в народній поезії є загадка, що й складається тільки з питання про якусь річ та відповіді на нього... Стешенко дає глибокий аналіз язичницьких свят і обрядів, зокрема весільних. Ще довго весільний обряд буде церемонією пошлюблення, а вінчання в церкві - справою князівською і боярською. Отже, можна говорити про весільну драму в дохристиянських слов'ян. Згодом поєднання свята /день Іоанна Хрестителя/ і язичницького свята на честь бога Купайла/ приведе до такого популярного в народі літнього свята Івана Купала - теж своєрідної народної вистави. Ми можемо стверджувати, що І.М.Стешенко розглядає традиції як фактор соціальної спадкоємності, важливий механізм формування національної самосвідомості, гордості, відповідальності особистості як перед своєю країною, так і за її подальшу долю. Згодом, у 1908 році, «Історія української драми» вийшла в київській друкарні окремою книжкою.

В останній період творчості Стешенко найбільше уваги приділяв вивченню спадщини Тараса Шевченка. Виходять друком праці «Т.Г.Шевченко яко великий митець слова» *І* 1914/ «До характеристики творчості Т.Г.Шевченка»/1915/, «Російсько-українські паралелі в творчості Шевченка» /1916/, «Життя і твори Тараса Шевченка /до визволення з кріпацтва» /1918/. У них Стешенко проводить думку, що ніякі особисті незгоди не можуть загасити духу правди і твердого соціального оптимізму, які й виявилися в поезії Кобзаря. В останньому творі Стешенко досліджує період життя поета до одержання «вольної». На нашу думку, саме звідси почалося формування ідеї соціального оптимізму у вихованні, як історично притаманного феномену української етнопедагогіки.

Творча спадщина І.Стешенка містить великий пізнавальний і виховний потенціал, який на сьогодні є, на жаль, недостатньо дослідженим.

Про історичне значення творчості І.Стешенка, глибоку повагу до його праць йдеться в матеріалах, присвячених 10-й і 30-й річниці, а також 125 -річчю, від дня його народження. Ці дати були відзначені науковцями, продовжувачами справи та учнями І.Стешенка.

У 1943 році в часописі «Українська школа» з'являється стаття С.Сірополка «Іван Стешенко», присвяченій 25-ій річниці його наукової та громадської діяльності, а у 1982р. на конференції С. Сірополко виступив з доповіддю «Перший генеральний секретар і міністр народної освіти І.М.Стешенко» . У цих статтях дано високу оцінку просвітницькій, нау-

ковій, педагогічній і громадській діяльності І.Стешенка, відзначено широкий спектр його наукових інтересів, глибину аргументації положень, використання в дослідженнях І.М.Стешенка солідної джерелознавчої бази.

Професор Сірополко С. так пише про працю І.Стешенка «... завжди піклувався як не про того, то про іншого юнака-селянина чи робітника та допомагав йому вийти в люди. І.М.Стешенко дуже сердечно ставився до шкільної молоді, і вона віддячувала йому теж щирою любов'ю та глибокою пошаною» [2].

Цикл публікацій О.Тулуба, який був співробітником і однодумцем І.Стешенка, як і роботи Сірополка, мають змістовний педагогічно-біографічний характер.

Монографію «Народна освіта на Совєтській Україні« 1934р. С.Сірополко присвятив «пам'яті незабутнього творця української школи - Першого генерального Секретаря народної освіти, а пізніше Першого Міністра Народної Освіти Української Республіки І.С.Стешенка. «Педагог-поет І.Стешенко став на чолі Генерального Секретаріату Освіти, бо тут доводиться не тільки творити рідну українську школу, але й пробудити від віковічного сну ті творчі сили, що їх заложила природа в надрах українського народу» - відзначав С.Сірополко [1]. Літературна діяльність І.Стешенка знайшла своє відображення в роботах Болтівець С., Кучинського М., Миронець Н..

Праці Болтівець С., Ківшар Т., Слюсаренко В., Майбороди В. присвячені життю, діяльності І.Стешенка та окремими питаннями його педагогічної практики організаційним засадам творчості вчителя гуманізації стосунків у процесі виховання, напрямом освітньої роботи. Зазначимо, що увагу науковців привертають різні напрями діяльності І.М.Стешенка - його поетичний спадок, становлення провідних педагогічних ідей, методи літературної критики, наукові доробки, внесок видатного вченого *у* формування української національної еліти.

Окремі періоди життя і діяльності І.Стешенка розглядаються у роботах Ю.Хорунжого, І.Тюрменко, Лиханова І., Дрофань Л., Корецька А., Гаєвська Н., Самоплавська Т..

У Києві в 1993 році відбулася конференція присвячена Івану Стешенку, вийшов збірник «Український педагог І.Стешенко», перше видання, де зроблено спробу комплексного висвітлення постаті видатного діяча української освіти і культури, педагога, поета, перекладача, літератора, театрознавця І.М.Стешенка.

Збірник ознайомлює педагогічних працівників із надбаннями педагогічної думки початку ХХ століття, що формували основи національної освіти в Україні. Він містить також поезії, переклади, короткі нариси про літературознавчу спадщину Івана Стешенка, творче життя видатного українського педагога.

У часи демократизації і гуманізації нашого суспільства, розбудови незалежної України актуалізується інтерес громадськості, насамперед педагогів до спадщини І.Стешенка. Починають перевидаватися його твори, відзначаються ювілеї.

1993,1999 рр. у Києві проходять наукові стешенківські читання. Українські вчені, зокрема, Майборода В., Болтівець С., Слюсаренко В., Хорунжий Ю. та ін. виступили на наукових конференціях, присвячених 120-ій та 125-річчю професора. Тези їхніх виступів поміщені у збірниках «Український педагог І.Стешенко» та «Іван Стешенко - відомий діяч освіти та культури України».

Останнім часом багато в чому помічаються прояви стереотипного мислення в підході до національного виховання та системи освіти. Це завдає моральних збитків самому процесу виховання, як педагогам, так науковцям, оскільки потрібно враховувати вагомість впливу на дітей народної педагогіки, національних звичаїв, обрядів, про які влучно писав І.Стешенко у згадуваних вище працях. Він приділяв цим питанням найбільшу увагу і вважав народну мудрість головною скарбницею педагогічної думки кожного народу. Над концепцією національного виховання І.Стешенко працював разом зі своєю товаришкою С.Русовою. Це була праця, що поєднувала в собі більшість його досліджень. Серед них «Про українську національну школу» (1905), українське питання в освітлені 'Гражданина» (1905), «Холмська Україна і заходи до її збереження» (1905), «Українофіли» (1905), «Про так зване українофільство» (1905), «Поміч учителю в справі національного виховання учнів» (1917), «Про українську літературну мову» (1912).

Аналізуючи праці І.М.Стешенка, можна зазначити, що він висував такі основні положення проектів національного виховання:

- законопроектом відновлюється штатна посада учителя української мови та літератури, проявляється турбота про вчителя, який міг відкликатися з війська, що було не так просто (бо саме, учителі, як культурна сила підтримували порядок у війську). Соціальне і матеріальне забезпечення вчителя також має бути в центрі уваги місцевої влади ;
- у кожній школі треба ввести окрім української мови, ще й українознавство;
- поряд з урочним вивченням різних дисциплін, слід створювати серед учнів гуртки для позашкільного вивчення української літератури, історії тощо. Кожна школа повинна заснувати учнівські бібліотеки...;
- загальновідомим визнавав автор той факт, що театр найбільше впливає на свідомість слухачів. Бажаними були б регулярні театральні вистави в школі, створені силами учнів за драматургією з творів наших кращих письменників...;
- великого значення слід надавати літературно-вокальним вечіркам, присвяченим тому чи іншому письменникові. Корисно було б перед вечіркою читати невеличкий реферат про діяльність поета та його значення в процесі розвитку національної культури;
- щоб підготувати гарних виконавців для цих вечірок, бажано було б організувати лекції з української декламації у вільні від шкільної роботи години;
- весною і влітку слід організовувати подорожі в різні місця, де б учні змогли на власні очі побачити видатні пам'ятки України.

Сучасний стан педагогічної науки і практики свідчить про те, що вітчизняні історико-педагогічні надбання використовуються ще недостатньо. На попередніх етапах розвитку вітчизняної педагогіки і школи, зокрема в творчості І.Стешенка, опрацьовувались шляхи розв'язання проблем відродження і становлення української педагогічної думки, національної школи, дерусифікації навчальних закладів, а також поширення української літературної мови та правопису і т.д. Для подолання мовного бар'єру учителям і школярам необхідні підручники, посібники, словники, тож І.Стешенко робив все для того, щоб у ті бурхливі роки видавалися книги. Гостра суспільна потреба в такій літературі відчувається і в наш час.

Просвітницька діяльність і педагогічні погляди І.Стешенка - це той духовний, культурно-історичний доробок, в якому віддзеркалюються провідні проблеми вітчизняної педагогіки. Погляди професора на суспільне призначення освіти, підбір кадрів, питання виховної роботи національної школи набувають величезної ваги. Саме тому нами здійснено спробу наукового аналізу цілісної системи педагогічної діяльності І.М.Стешенка, яка за змістом і характером *є* поліаспектною, гуманістичною і надзвичайно перспективною у її використанні в сучасній педагогічній практиці.

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено першому Міністру освіти в Україні І.М. Стешенку (1917-1918рр.)

Внесок Івана Стешенка до скарбниці української культури, зокрема української педагогічної думки, великий і багатогранний. Його педагогічна спадщина органічно взаємопов'язана з доробком у царині літературознавства, літературної критики, власної поетичної і перекладацької твочості.

SUMMARY

This article is devoted to the first ministry of Education in Ukraine I.M.Steshenko 91917-1918). Ivan Steshenko contribution to the Ukrainian culture's treasury, in particular Ukrainian pedagogical thought is huge and many-sided. His pedagogical heritage is connected with sphere of literary criticism, the study of literature, own poetical and translation's creative work.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сірополко С. І.М.Стешенко//Життя і знання. - 1928. - Ч. 10-11. - С.756.
2. Сірополко С. Народна освіта на Совєтській Україні.Варшава.1934.
3. Стешенко І.Історія української драми /Україна. - К.,1908. - Т.1. - 309с.
4. Стешенко І. Українські шестидесятники. - К., 1908. - 45с.
5. Стешенко И. О так называемом украинофильстве //Киевские отклики. - 1905. - №84. - С.25.